

## НАРАТИВНІ КООРДИНАТИ РОЗВИТКУ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

*Гуцол К.В. Наративні координати розвитку життєвої компетентності особистості*

**Анотація.** Статтю присвячено проблемі наративних ресурсів розвитку життєвої компетентності особистості як її інтегральної здатності до ефективних соціальних взаємодій в мінливому та суперечливому світі: здатності продуктивно відповідати на соціальні виклики сучасності, формувати систему внутрішньої детермінації життєдіяльності, опанувати власну поведінку в ситуаціях невизначеності, самостійно і відповідально ставити та оптимально розв'язувати нагальні життєві задачі.

У руслі психолого-герменевтичного підходу наратив проартикульовано як засіб саморозуміння та самопрезентації, за допомогою якого особистість усвідомлює себе і свій досвід, відтворює минуле, презентує особистісну позицію, проектує власне майбутнє. А наративна компетентність – як сформованість у особистості здатності виокремлювати та інтерпретувати наративні висловлювання Іншого, тобто, виявляти наративи в соціокультурних текстах та вибудовувати на цій основі власні наративні конструкти.

Визначено, що розвиток життєвої компетентності особистості передбачає сформованість у неї певних наративних та метанаративних здатностей та практичних умінь: тематично організовувати власний досвід шляхом створення «Я-висловлювань»; у просторово-часовий та причинно-наслідковий спосіб структурувати події та визначати стратегії детермінації свого досвіду шляхом побудови наративів та автонаративів; здійснювати ціннісно-сміслову інтеграцію досвіду та його консолідацію з попереднім досвідом шляхом виділення лейтмотиву власного життєвого твору, що закарбовує смислову систему особистості, забезпечує смислову регуляцію постановки та розв'язання нею актуальних життєвих задач як основи становлення її життєвої компетентності.

**Ключові слова:** особистість, наратив, наративна компетентність, метакомпетентність, життєва компетентність, смисл, розвиток.

*Hutsol, K. V. Narrative coordinates of the development of personality's life competence.*

**Abstract.** *The article deals with an issue of narrative resources for the development of personality's life competence as his integral ability to effective social interactions in changing and contradictory world: the ability to respond productively to social challenges of modern times, to form a system of internal determination of life activities, to master one's own behavior in situations of uncertainty, to set independently and responsibly as well as to solve optimally current life's tasks.*

*In line with psychological-hermeneutic approach, the narrative was articulated as a means of self-understanding and self-presentation, with the help of which a personality realizes oneself and one's experience, reproduces the past, presents one's personal position, projects one's own future. Narrative competence in turn is articulated as personality's formed ability to distinguish and interpret narrative statements of an Other, that is to identify narratives in sociocultural texts and build their own narrative constructs on this basis.*

*It was determined that the development of personality's life competence presupposes the formation of certain narrative and metanarrative abilities and practical skills: to organize one's own experience thematically by creating "Me-statements"; in spatio-temporal and causal way to structure events and determine strategies for determining one's experience by constructing narratives and auto-narratives; to carry out the value-semantic integration of experience and its consolidation with previous experience by highlighting the leitmotif of one's own life work, which imprints the semantic system of personality, ensures the semantic regulation of setting and solving actual life tasks as the basis for formation of his life competence.*

**Key words:** *personality, narrative, narrative competence, meta-competence, life competence, meaning, development.*

**Постановка проблема.** В кризових умовах в українському суспільстві принципово гостро постає потреба в особистостях, які спроможні продуктивно відповісти на соціальні виклики сучасності, здатні сформуванати систему внутрішньої детермінації життєдіяльності, опанувати власну поведінку в ситуаціях невизначеності, самостійно і відповідально ставити та оптимально розв'язувати нагальні життєві задачі. У контексті вище зазначеного, надзвичайної актуальності набуває проблема розвитку життєвої компетентності особистості як її інтегральної здатності до ефективних соціальних взаємодій в мінливому та суперечливому світі [19; 26].

В оптиці постнекласичної раціональності, оточуюча реальність інтерпретується як реальність дискурсивна, а її провідні комунікації тлумачаться не як атрибутивні функції суспільних відносин, а як дискурсивні і наративні практики. У руслі

Актуальні проблеми психології: Т.2 Психологічна герменевтика психолого-герменевтичного підходу соціокультурний світ постає як система значень, що відтворюється через певні нарративні фрейми, що, у свою чергу інтерпретуються особистістю в процесі розвитку її життєвої компетентності.

У позначених парадигмальних координатах нарратив тлумачать як засіб саморозуміння («історія для Себе») та самопрезентації («історія для Іншого»), за допомогою якого людина усвідомлює себе, свій досвід, відтворює минуле, презентує певну особистісну позицію, проектує себе та власне майбутнє [1; 2; 5-8]. А нарративна компетентність передбачає сформованість у особистості здатності виокремлювати та інтерпретувати нарративні висловлювання Іншого, тобто, виявляти нарративи в соціокультурних текстах (за текстом бачити нарратив) та вибудовувати на цій основі власні нарративні конструкти.

Наратив розуміють як завершену замкнену структуру, яка містить такі характеристики, як завершеність та послідовність дій, події, які організуються у певному, підпорядкованому єдиній логіці, порядку, оцінки значимих подій, афективне ставлення до них оповідача. Упродовж життя людина відбирає найбільш значимі події та явища і породжує на їхній основі власну життєву історію, виокремлюючи провідні самоототожнення (згідно внутрішній ієрархії системи ідентичностей) та перманентно трансформуючи життєву історію, прагнучи максимально повно зрозуміти і виразити себе. Продуктивним результатом цього процесу стає створений особистістю нарративний текст, автонаратив, що відображає притаманну особистості ментальну модель світу [1-5; 8].

Концептуальні основи дослідження нарративної компетентності становлять положення нарративної психології (Дж.Дж. Бауэр [10], Дж. Бедлей [9], К. Герген [11], М. Готдінер [12], Д.П. МакАдамс [17], Д.Е. Полкінгхорн [20], Т.Р. Сарбін [21], Дж.А. Сінгер [9], Х. Уайт [25], Р. Харре [15], Н.В. Чепелева [5], Дж. Шоттер [23]).

У контексті розвитку життєвої компетентності особистості, нарративну компетентність доцільно проблематизувати як метакомпетентність – у широкому значенні, системну властивість особистості набувати і відтворювати власну ідентичність, у більш вузькому – особистісне утворення, що характеризує якість організації та впорядкування людиною власного особистого досвіду. Згідно поглядів Ф. Деламера та Д. Вінтертона, метакомпетентності відіграють провідну роль у процесі оволодіння іншими компетентностями, у певному сенсі, вони становлять надструктурний вхід, який полегшує їхнє придбання та засвоєння [24].

Проте сьогоднішній день змістові та структурні особливості

Актуальні проблеми психології: Т.2 Психологічна герменевтика наративної компетентності є малодослідженими в психології, що становить перешкоду для розробки ефективних методів її розвитку в контексті становлення життєвої компетентності особистості в цілому.

**Мета статті:** схарактеризувати наративні ресурси розвитку життєвої компетентності особистості.

**Результати теоретичного аналізу проблеми.** Уперше в науковий апарат термін «*competence narrative*» було введено французьким ученим А.–Ж.Ґреймасом [13]. На його думку, розповідь за своєю природою є полемічною, що відбувається завдяки накладанню двох програм, що перебігають паралельно: суб'єкта та антисуб'єкта. У розумінні А.–Ж.Ґреймаса наративна компетентність складається з різних компетентностей, необхідних для реалізації наративної програми: наративного знання, тематичного знання, наративного знання-дії [13].

А.–Ж.Ґреймас проектує наративну компетентність на знання жанрів і літературних форм, за допомогою яких людина породжує й розуміє конкретні тексти [13]. Згідно концепції авторів, наративна компетентність передбачає сформованість семіотико-нاراتивних структур, які є джерелом головних позначуваних форм, характеризуються віртуальністю, відповідністю мові, а не мовленню та керують дискурсивними структурами. Такими семіотико-нاراتивними структурами, на їх думку, є мовні жанри, що зберігаються в свідомості митця слова як певне дискурсивне вміння, віртуальна розумова здатність [13]. Наративна компетентність становить потужне текстотвірне джерело, знаряддя найбільш ефективного й оптимального розуміння читачем сприйнятої текстової інформації, оскільки читач оперує стандартами і стереотипними структурами, що відображають функції твору, сюжетний перебіг, а також опосередковують формування та підтвердження інтерпретаційних гіпотез.

З точки зору А.–Ж.Ґреймаса, наративна компетентність виконує ще одну важливу функцію, яка полягає у введенні нової інформації до стереотипної свідомості, що сприяє розхитуванню стереотипів, народженню нових стереотипів, створенню креативно-хаотичного стану свідомості, яка як будь-яка синергетична система прагне до самоорганізації й усунення деструктивних тенденцій, що сприяє посиленню атрактивних механізмів і процесів формування нових семіотико-нاراتивних структур [13].

Постійне відтворення наративної компетентності, її перманентне збалансування призводить до динамізації семіотичного універсуму культури, переформулювання смислових структур раніше проінтерпретованих текстів і, врешті-решт, забезпечує збереження та міжпоколіннєву трансляцію культурно

Актуальні проблеми психології: Т.2 Психологічна герменевтика значущої інформації. Ю.М. Лотман вважав, що у загальній системі культури тексти виконують дві головні функції: адекватну передачу смислів і народження нових смислів [16]. Одним із провідних факторів реалізації зазначених функцій, з нашої точки зору, є наративна компетентність.

Саме як здатність до розуміння та інтерпретації особистого досвіду [5; 8] розглядає наративну компетентність Н.В. Чепелева. Згідно її поглядів, наративна компетентність передбачає, опанування всіх елементів наративної структури, сформованість в особистості наративу як фрейму, а також наявність «набору» базових соціокультурних метанаративів, уміння розгортати наративні структури у зв'язну розповідь, що значною мірою базується на культурно зумовлених текстах. Наративна компетентність передбачає вміння побачити за оповіддю історією Іншого, його індивідуальний наратив, його особистісну ідентичність [8].

У контексті розвитку життєвої компетентності особистості, її здатність продукувати власні наративи припускає володіння всіма елементами наративної структури (тобто сформованість у неї наративу як фрейму), а також володіння «набором» базових соціокультурних наративів, уміння на їх основі розгортати наративні структури у зв'язну розповідь. Здатність виявляти та інтерпретувати наративні висловлювання адресанта передбачає вміння особистості побачити за розповіддю Іншого його індивідуальний наратив, «Я-Текст» [1; 2].

Так, згідно моделі «правильно структурованої історії» Т. Габермаса та С. Блак [14], наративна компетентність як здатність породження автонаративу містить низку вмінь, серед яких:

- уміння вибудувати події у хронологічній послідовності;
- уміння включити в особисту історію шаблони культурно-типових життєвих сценаріїв;
- уміння відобразити в історії причинно-наслідкові взаємозв'язки подій життя та патерни «мета – засіб»;
- уміння організувати історії навколо головної «теми», цінності або життєвого принципу, ілюстрацією до якого й буде конкретний життєопис.

У структурі наративної компетентності ми пропонуємо виділити передсмисловий, смисловий та метасмисловий рівні, що співвідносяться із значенневим та смисловим рівнями розуміння тексту за Н.В. Чепелевою [8].

1. Основною характеристикою передсмислового (значенневого) рівня є відновлення змісту, що мав на увазі його автор. Основними механізмами цього процесу є когнітивні операції: структурування і переструктурування текстової інформації, її стиснення і семантичне зважування.

До критеріальних ознак сформованості наративної компетентності особистості на цьому рівні можна віднести вміння виділяти окремі текстові елементи, складові частини тексту наративу, виокремлювати певні ситуації, що експлікуються в текстових висловленнях, уміння стисло переказувати зміст тексту наративу, складати розгорнутий його план, ставити запитання за змістом тексту [2].

2. На смисловому рівні відбувається процес трансформації змісту тексту в іншу знаково-смислову систему, тобто переосмислення тексту реципієнтом. У випадку смислового розуміння, яке досягається в результаті діалогічної взаємодії з текстом, основним критерієм є синтез, породження нового смислу, що базується на «смисловій основі» вихідного повідомлення. Основним механізмом цього процесу є інтерпретація, яку Н.В. Чепелева розглядає як «накидання смислу на текст», що призводить до відкриття в повідомленні смислу, відсутнього у вихідному тексті [5; 6-8].

Серед критеріальних ознак сформованості наративної компетентності особистості на цьому рівні доцільно віднести вміння визначати в тексті наративу його тему (предмет, сутність), формулювати основну думку (ідею), виділяти проблему, до розв'язання якої прагне автор, висувати власні припущення щодо подальшого розвитку змісту тексту наративу, ставити питання до автора (питання-здивування, питання-роздуми, питання-заперечення тощо) [8].

3. На наш погляд, третім рівнем розуміння тексту і, відповідно, третім рівнем сформованості наративної компетентності особистості є метасмисловий рівень, на якому здійснюється рефлексія підстав інтерпретаційних процесів, що відбуваються на попередньому, смисловому рівні.

Основним механізмом тут, на наш погляд, виступає процес тлумачення, який Н.В. Чепелева визначає як розгорнуту рефлексію не тільки сприйнятого повідомлення, але й власних інтерпретаційних процесів та роз'яснення їх Іншому [5]. Феномен «присутності Іншого» є характерною рисою діалогу на цьому рівні, у процесі якого відбувається саморозкриття для Іншого – смислова презентація особистості. Отже, третій рівень розуміння тексту передбачає сформованість у особистості смислової рефлексії, що становить основу її саморегуляції.

До критеріальних ознак сформованості наративної компетентності особистості на цьому рівні вважаємо за доцільне віднести вміння індивіда припускати, що саме спонукало автора до створення певного наративу, та вміння йому відповідати, виходячи з цього припущення, рефлексувати підстави власних

Актуальні проблеми психології: Т.2 Психологічна герменевтика інтерпретаційних процесів, прогнозувати ефект (наслідки) від знайомства з певним нарративом, аналізувати труднощі, що виникають при розуміння тексту нарративу [1; 2].

У процесі розвитку життєвої компетентності особистість поступово ускладнює власні способи текстової об'єктивації особистого досвіду: від створення висловлювань, у яких закарбовується ситуативна подієвість на рівні «плагіатора», до умінь породжувати твір власного життя, вибудовувати його лейтмотив, який проходить крізь її подієвий ряд як головний автонаратив, що втілює концепцію життєздійснень особистості на рівні «автора» [5-8].

Так, у «плагіатора» наративна компетентність особистості сформована на передсмысловому рівні, адже людина не намагається визначати смислову структуру тексту автонаративу, а обмежується сприйняттям лише зовнішньої, поверхневої структури наративного повідомлення. Отже, тексти, які сприймаються та породжуються завдяки значеннєвому типу розуміння, на думку Н.В. Чепелевої, є текстами-трафаретами [5].

Основним механізмом їх створення стає пасивне відтворення, нетворче наслідування, репродукція. Семіотизація тут відбувається на її нижчому рівні – рівні пасивного відображення реальності шляхом «накидання» на неї вже відомих індивіду когнітивних структур через впізнання певних життєвих ситуацій та вписування їх у вже існуючі структури досвіду індивіда. Велику роль тут відіграє вплив первинних образів, штампів, стереотипів, соціокультурних зразків. Сприймаючи чи створюючи власні наративи, людина запозичує чужі смисли, «чуже мовлення», вибірково втілюючи їх у власні висловлення, що відбивають окремі ситуації її життя; «по-своєму» вибирає й компоє ситуативні елементи, об'єктивуючи їх у текстових висловленнях, копіює вже відомі «готові» фабули та сюжети [8].

Згідно Н.В. Чепелевої та С.Ю. Рудницької, вибіркoвість процесів текстотворення особистості на рівні «плагіатора» свідчить про її нездатність до самодетермінації, особистісної автономії, системної рефлексії, смислотворення, у результаті чого, відбувається опрощення смислів, їхня стереотипізація [7; 8]. На цьому рівні висловлювання особистості мають дескриптивний та/або описовий характер, а їхня провідна функція полягає в означенні суб'єктивної реальності індивіда.

Розуміння текстової інформації на цьому рівні є значеннєвим – відтворенням смислу, що закладено в текст його автором. Основним механізмом цього процесу є інформаційний діалог (за Н.В. Чепелевою) [5].

Стратегії розвитку наративної компетентності особистості на передсмысловому рівні її сформованості є когнітивними

Актуальні проблеми психології: Т.2 Психологічна герменевтика стратегіями конструювання наративів: структурування і переструктурування текстової інформації, її стиснення і семантичне зважування тощо.

2. На рівні «читача» особистість уже здатна продуктивно наративізувати життєвий досвід. У контексті психолого-герменевтичного підходу наративізація розглядається як технологія, що забезпечує перетворення зовнішніх подій людини на її особистісний досвід. На думку Н.В. Чепелевої, наративні структури постають інтерпретаційними рамками, котрі людина накидає на реальність, осмислюючи її [5]. Згідно поглядам Г. Ольсон, «читач читає буквально доти, поки текстуальні маркери і покажчики не змушують його переглянути свої інтерпретації» [18, 65].

Однією з провідних функцій наративу є суб'єктивізація світу. Її суть полягає в тому, щоб зробити людину відкритою для гіпотетичного, для сфери актуальних і можливих перспектив, що утворюють певну реальність у процесі множинних інтерпретацій, що має принципове значення в контексті розвитку життєвої компетентності особистості в цілому [1; 2].

Д. Шифрін визначає наратив як «форму дискурсу, через яку ми реконструюємо і репрезентуємо минулий досвід для себе та для інших» [22, 321]. Проте наратив має важливе значення і при проектуванні людиною її можливого майбутнього. Отже, здатність особистості породжувати наративи передбачає сформованість у неї вмій: конструювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями; конструювати просторово-часові відношення між подіями; визначати способи детермінації (зовнішній або внутрішній) подій [22].

Так, на рівні «читача» тип розуміння текстової інформації можна схарактеризувати як смисловий. Основним способом розуміння постає інтерпретація як відкриття в повідомленні смислу, відсутнього у вихідному тексті [8]. Стратегії розвитку наративної компетентності особистості на смисловому рівні її сформованості є когнітивними та метакогнітивними стратегіями конструювання наративів: переосмислення, трансформація змісту вихідного тексту в іншу знаково-смислову систему.

У процесі опанування життєвої компетентності для переходу на факультативний рівень «автора» особистість має оволодіти технологією смислового діалогу, у процесі якого відбувається створення автонаративів. На рівні «автора», завдяки певній ціннісно-смисловій «логіці» інтеграції автонаративів у єдине смислове ціле, народжується життєвий *твір* особистості, остовом якого, а також засобом навігації особистості в межах якого виступає лейтмотив [7; 8].



«Автор» здатний самостійно діяти і відповідати за наслідки своїх дій. Автор не реагує, а здійснює власні акції, операції, він постає джерелом власної творчої активності. На цьому рівні відбувається ціннісно-сміслова інтеграція досвіду особистості: самоприйняття множинних ракурсів власної ідентичності; встановлення смислових відношень між окремими частинами досвіду особистості; конструювання власної системи особистісних смислів, що забезпечує смислову регуляцію само- та життєздійснень [2].

На високому рівні сформованості життєвої компетентності особистість здатна створювати цілісний динамічний твір власного життя, здійснювати усвідомлене управління власною наративною активністю, що передбачає володіння здатностями: прогнозувати ефект від знайомства з певним наративом, аналізувати труднощі, що виникають при розумінні тексту; рефлексувати власні інтерпретаційні процеси та їхні підстави, припускати, що саме спонукало автора до створення певного наративу та вміння йому відповідати, виходячи з цього припущення; встановлювати смислові зв'язки між автонаративами; вибудовувати систему особистісних смислів, що забезпечує смислову регуляцію наративної активності особистості, формування позиції авторства власного життєвого твору особистості [1; 2].

Отже, на цьому рівні тип розуміння особистістю текстової інформації можна схарактеризувати як смисловий. Основним способом розуміння постає тлумачення як розгорнута рефлексія не тільки сприйнятого повідомлення, але й власних інтерпретаційних процесів та роз'яснення їх Іншому [7; 8].

Стратегіями розвитку наративної компетентності особистості на високому рівні сформованості її життєвої компетентності постають когнітивні та метакогнітивні стратегії конструювання корпусу автонаративів особистості та породження твору як провідного автонаративу її життя: рефлексія можливостей «Я» та Іншого в діалогічних відношеннях з Іншими, що приумножуються; формування позиції співавторства з Іншим; реалізація потенціалу життєвого твору як форми втілення самоздійснень особистості.

**Висновки.** Узагальнюючи вищевикладане, можна підсумувати, що розвиток життєвої компетентності особистості передбачає сформованість у неї певних наративних та метанаративних здатностей та практичних умінь: тематично організувати власний досвід шляхом створення «Я-висловлювань»; у просторово-часовий та причинно-наслідковий спосіб структуралізувати події та визначати стратегії детермінації свого досвіду шляхом побудови наративів та автонаративів; здійснювати ціннісно-сміслову інтеграцію досвіду та його

Актуальні проблеми психології: Т.2 Психологічна герменевтика консолідацію з попереднім досвідом шляхом виділення лейтмотиву власного життєвого твору, що закарбовує смислову систему особистості, забезпечує смислову регуляцію постановки та розв'язання нею актуальних життєвих задач як основи становлення її життєвої компетентності.

Перспективи подальшого дослідження проблеми ми пов'язуємо з визначенням психологічних закономірностей та механізмів формування нарративних ресурсів особистості в контексті розвитку її життєвої компетентності в кризових умовах та критичних ситуаціях сьогодення.

## Література

1. Гуцол К. В. Діагностика сформованості рівнів нарративної компетентності особистості. *Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я* : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (22 листопада 2019 р.). Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 77–81.

2. Гуцол К. В. Теоретико-методологічні основи дослідження нарративної компетентності особистості. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. II : Психологічна герменевтика. 2017. Вип. 10. С. 167–185.

3. Гуцол С. Ю. «Сюжет переходу» как мифологическая форма воплощения личностного проекта студенческой молодежи. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2014. Т. II: Психологічна герменевтика, вип. 8. С. 73–82.

4. Гуцол С. Ю. Феномен моди в зеркале семиотического похода. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Філософія. Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. 2008. № 3 (24). С. 125–130.

5. Наративні психотехнології / Н. В. Чепелева, М. Л. Смульсон, О. М. Шиловська, С. Ю. Гуцол ; за заг. ред. Н. В. Чепелевої. Київ : Главник, 2007. 144 с. (Сер. «Психологічний інструментарій»).

6. Рудницька С.Ю., Гуцол К.В. Наративна компетентність як визначальна складова комунікативної компетентності особистості. *Психологічні проблеми особистості на сучасному етапі розвитку суспільства*. Збірник матеріалів XI Міжнародної науковопрактичної конференції (7-8 квітня 2021 р., м. Ніжин) / за ред. М. В. Папучі. Ніжин : НДУ імені М. Гоголя, 2021. С. 10–16. URL:

[http://www.ndu.edu.ua/storage/2021/11\\_conf\\_zbirn\\_psycho.pdf#page=11](http://www.ndu.edu.ua/storage/2021/11_conf_zbirn_psycho.pdf#page=11)

7. Чепелева Н. В., Рудницька С. Ю., Гуцол К.В. Діагностичний інструментарій визначення наративної компетентності особистості. *Технології розвитку інтелекту*. Т. 5. № 1 (29). 2021. URL:

[https://psytir.org.ua/index.php/technology\\_intellect\\_develop/article/view/546](https://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/546)

8. Чепелева Н. В., Рудницька С. Ю., Гуцол К. В. Теоретико-методичні основи та структурно-змістові складові програми тренінгу наративної компетентності особистості. *Актуальні проблеми психології: Зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т.2. Психологічна герменевтика*. Київ : 2020. Вип. 12. С. 113–131.

9. Baddeley J., Singer J. A. Charting the life story's path : narrative identity across the life span. *Handbook of narrative research methods* / in J. Clandinin (Ed.). Thousand Oaks, CA : Sage, 2007. P. 177–202. Doi.org/10.4135/9781452226552.n7

10. Bauer J. J., McAdams D. P. Personal growth in adults' stories of life transitions. *Journal of Personality*. 2004. № 72. P. 573–602. Doi.org/10.1111/j.0022-3506.2004.00273.x

11. Gergen K. An invitation to social construction. London : Sage, 1999. 822 p.

12. Goddiener M. Postmodern Sensitivities. *Material Culture & the Form of postmodern life*. Oxford : Blackwell, 1998. 262 p.

13. Greimas A. Structural Semantics: An Attempt at a Method. Trans. by Danielle McDowell, Ronald Schleifer and Alan Velie. Lincoln, NE : University of Nebraska Press, 1983. 325 p.

14. Habermas T., Bluck S. Getting a life : the emergence of the life story in adolescence. *Psychological Bulletin*. 2000, Vol. 126 (5). P. 748–769.

15. Harré R. Language games and the texts of identity. *Texts of Identity*, Sage : London. 1989. 143 p.

16. Lotman Yu. The Structure of the Artistic Text, trans. Ronald Vroon, Ann Arbor: University of Michigan, Department of Slavic Languages and Literatures, 1977. 300 p

17. McAdams D. P. Personal narratives and the life story. *Handbook of personality : theory and research (3rd ed.)* / In O. John, R. Robins, L. Pervin (Eds.). New York : Guilford Press, 2008. P. 242–262.

18. Olson G. Futures of Law and Literature : A Preliminary Overview from a Culturalist Perspective. *Recht und Literatur im Zwischenraum. Law and Literature. In-Between : Aktuelle inter- und transdisziplinäre Zugänge. Contemporary Inter- and Transdisciplinary*

Актуальні проблеми психології: Т.2 Психологічна герменевтика Approaches. Ed. Christian Hiebaum, Susanne Knaller, Doris Pichler. Bielefeld : transcript. 2015. P. 37–69.

19. Paul R. R., & Erin J. S. (). Life Tasks and Psychological Muscle. *The Journal of Individual Psychology University of Texas Press*. 2020. 76(4), P. 308–327. URL: <https://doi.org/10.1353/jip.2020.0032>

20. Polkinghorne D. E. Narrative Knowing and the Human Sciences. *American Journal of Sociology*. 1989. Vol. 95. № 1. P. 258–260.

21. Sarbin T. R. The narrative as a root metaphor for psychology. *Narrative psychology: the storied nature of human conduct* / In T. R. Sarbin (Ed.). New York : Praeger, 1986. P. 3–21.

22. Schiffrin D. Approaches to discourse. Cambridge, MA & Oxford: Blackwell, 1994. 470 p.

23. Shotter J. The Social Construction of our Inner Selves. *Journal of Constructivist Psychology*. 1997. Vol. 10. P. 7–24.

24. Winterton J., Delamare F. Typology of knowledge, skills and competences: clarification of the concept and prototype. Research report elaborated on behalf of Cedefop / Thessaloniki Final draft (CEDEFOP Project No RP/B/BS/Credit Transfer/005/04). Thessaloniki, 2005. 131 p.

25. White H. *Metahistory : the Historical Imagination in the Nineteenth-Century Europe*. Baltimore, London : Johns Hopkins University Press, 1973. 448 p.

26. Wrosch C. Self-regulation of unattainable goals and pathways to quality of life. *Oxford handbook of stress, health, and coping* / ed. by S. Folkman. New York: Oxford University Press. 2010. P. 319–333. DOI:10.1093/oxfordhb/9780195375343.013.0016

## References

1. Hutsol, K. V. (2019) Diagnostyka sformovanosti rivniv naratyvnoi kompetentnosti osobystosti [Diagnostics of the formation of levels of narrative competence of an individual]. In *Osobystisni ta sytuatyvni determinanty zdorovia : materialy IV Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (22 lystopada 2019 r.). – *Personal and situational determinants of health: materials of the IV All-Ukrainian Scientific and Practical Conference* (November 22, 2019) (pp. 77–81). Vinnytsia : Donetskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stusa. [in Ukrainian].

2. Hutsol, K. V. (2017) Teoretyko-metodolohichni osnovy doslidzhennia naratyvnoi kompetentnosti osobystosti [Theoretical and methodological foundations of the research of the narrative competence of the individual]. *Aktualni problemy psykhologii : zb. nauk. pr. In-tu*

Актуальні проблеми психології: Т.2 Психологічна герменевтика  
*psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. T. II : Psykholohichna hermenevtyka. – Actual problems of psychology: coll. of science Ave. H. S. Kostyuk Institute of Psychology, National Academy of Sciences of Ukraine. Vol. II: Psychological hermeneutics, 10, 167–185. [in Ukrainian].*

3. Hutsol S. Yu. «Syuzhet perekhoda» kak mifologicheskaya forma voploshcheniya lichnostnogo proyekta studencheskoy molodezhi ["The plot of the transition" as a mythological form of the embodiment of the personal project of student youth]. *Aktualni problemy psykholohii : zb. nauk. pr. In-tu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. 2014. T. II: Psykholohichna hermenevtyka. – Actual problems of psychology: coll. of science Ave. H. S. Kostyuk Institute of Psychology, National Academy of Sciences of Ukraine. 2014. Volume II: Psychological hermeneutics, 8, 73–82. [in Russian].*

4. Hutsol, S. Yu. (2008) Fenomen mody v zerkale semioticheskogo podhoda [The fashion phenomenon in the mirror of the semiotic campaign]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut». Filosofii. Psykholohiia. Pedagogika : zb. nauk. pr. – Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute". Philosophy. Psychology. Pedagogy, 3(24), 125–130. [in Russian].*

5. Hutsol K. V. (2019) Diahnostyka sformovanosti rivniv naratyvnoi kompetentnosti osobystosti [Diagnostics of the formation of levels of narrative competence of an individual]. *Osobystisni ta sytuatyvni determinanty zdorovia : materialy IV Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (22 lystopada 2019 r.). – Personal and situational determinants of health: materials of the IV All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (November 22, 2019) (pp.77–81.) Vinnytsia : Donetskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stusa. [in Ukrainian].*

6. Hutsol K. V. (2017) Teoretyko-metodolohichni osnovy doslidzhennia naratyvnoi kompetentnosti osobystosti [Theoretical and methodological foundations of the research of the narrative competence of the individual]. *Aktualni problemy psykholohii : zb. nauk. pr. In-tu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. T. II : Psykholohichna hermenevtyka. – Actual problems of psychology: coll. of science Ave. H. S. Kostyuk Institute of Psychology, National Academy of Sciences of Ukraine. Vol. II: Psychological hermeneutics, 10, 167–185. [in Ukrainian].*

7. Hutsol S. Yu. «Syuzhet perekhoda» kak mifologicheskaya forma voploshcheniya lichnostnogo proyekta studencheskoy molodezhi ["The plot of the transition" as a mythological form of the embodiment of the personal project of student youth]. *Aktualni problemy psykholohii : zb. nauk. pr. In-tu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy.*

Актуальні проблеми психології: Т.2 Психологічна герменевтика  
2014. Т. II: *Psykhologichna hermenevtyka. – Actual problems of psychology: coll. of science Ave. H. S. Kostyuk Institute of Psychology, National Academy of Sciences of Ukraine. 2014. Volume II: Psychological hermeneutics.* 8, 73–82. [in russian].

8. Hutsol S. Yu. (2008) Fenomen mody v zerkale semioticheskogo podhoda [The fashion phenomenon in the mirror of the semiotic campaign]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut». Filosofiia. Psykholohiia. Pedagogika : zb. nauk. pr. – Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute". Philosophy. Psychology. Pedagogy, 3(24), 125–130.* [in russian].

9. Chepelieva N. V., & Smulson M. L., & Shylovska O. M., & Hutsol S. Yu. (2007) *Naratyvni psykhotekhnolohii* [Narrative psychotechnologies]. Kyiv : Hlavnyk. 144. (Ser. «Psykhologichnyi instrumentarii»). [in Ukrainian].

10. N. V. Chepelieva, M. L. Smulson, O. M. Shylovska, S. Yu. Hutsol ; *Naratyvni psykhotekhnolohii* [Narrative psychotechnologies] / za zah. red. N. V. Chepelievoi. Kyiv : Hlavnyk, 2007. 144. (Ser. «Psykhologichnyi instrumentarii»). [in Ukrainian].

11. Rudnytska, S.Yu., & Hutsol, K.V. (2001) *Naratyvna kompetentnist yak vyznachalna skladova komunikatyvnoi kompetentnosti osobystosti* [Narrative competence as a determining component of a person's communicative competence]. *Psykhologichni problemy osobystosti na suchasnomu etapi rozvytku suspilstva. – Psychological problems of the individual at the current stage of the development of society.* In Zbirnyk materialiv KhI Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (7-8 kvitnia 2021 r., m. Nizhyn). M. V. Papucha (Ed.) (pp. 10–16). Nizhyn : NDU imeni M. Hoholia. Retrieved from:

[http://www.ndu.edu.ua/storage/2021/11\\_conf\\_zbirn\\_psycho.pdf#page=11](http://www.ndu.edu.ua/storage/2021/11_conf_zbirn_psycho.pdf#page=11) [in Ukrainian].

12. Chepelieva N. V., Rudnytska S. Yu., Hutsol K.V. *Diahnostychnyi instrumentarii vyznachennia naratyvnoi kompetentnosti osobystosti* [Diagnostic tools for determining the narrative competence of an individual]. *Tekhnolohii rozvytku intelektu. – Intelligence development technologies, Vol. 5, 1(29).* 2021. Retrieved from: [https://psytir.org.ua/index.php/technology\\_intellect\\_develop/article/view/546](https://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/546) [in Ukrainian].

13. Chepelieva N. V., Rudnytska S. Yu., Hutsol K. V. (2020) *Teoretyko-metodychni osnovy ta strukturno-zmistovi skladovi prohramy treninhu naratyvnoi kompetentnosti osobystosti* [Theoretical and methodological foundations and structural and content components of the training program of the narrative competence of the individual] *Aktualni problemy psykholohii: Zb. nauk. Prats Instytutu psykholohii*

Актуальні проблеми психології: Т.2 Психологічна герменевтика  
*imani H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. T.2. Psykholohichna hermenevtyka.*  
– *Actual problems of psychology: Collection. of science works of the  
Institute of Psychology named after H.S. Kostyuk of the National  
Academy of Sciences of Ukraine. T.2. Psychological hermeneutics, 12,*  
113–131. [in Ukrainian].

14. Baddeley, J., & Singer, J. A. (2007) Charting the life story's path : narrative identity across the life span. In *Handbook of narrative research methods* / in J. Clandinin (Ed.). (pp. 177–202) Thousand Oaks, CA: Sage. . Doi.org/10.4135/9781452226552.n7

15. Bauer, J. J., & McAdams, D. P. (2004) Personal growth in adults' stories of life transitions. *Journal of Personality, 72,* 573–602. Doi.org/10.1111/j.0022-3506.2004.00273.x

16. Gergen, K. (1999) *An invitation to social construction.* London : Sage, 1999. 822 .

17. Goddiener, M. (1998) *Postmodern Sensioties. Material Culture & the Form of postmodern life.* Oxford : Blackwell. 262 .

18. Greimas, A. (1983) *Structural Semantics: An Attempt at a Method.* Trans. by Danielle McDowell, Ronald Schleifer and Alan Velie. Lincoln, NE : University of Nebraska Press, 1983. 325.

19. Habermas, T., & Bluck, S. (2000) Getting a life : the emergence of the life story in adolescence. *Psychological Bulletin. 126* (5). 748–769.

20. Harré, R. (1989) *Language games and the texts of identity. Texts of Identity,* Sage : London. 143 .

21. Lotman, Yu. (1977) *The Structure of the Artistic Text,* trans. Ronald Vroon, Ann Arbor: University of Michigan, Department of Slavic Languages and Literatures. 300.

22. McAdams D. P. (2008) Personal narratives and the life story. *Handbook of personality : theory and research (3rd ed.)* / O. John, R. Robins, L. Pervin (Eds.) (pp. 242–262). New York : Guilford Press..

23. Olson, G. (2015) Futures of Law and Literature : A Preliminary Overview from a Culturalist Perspective. *Recht und Literatur im Zwischenraum.* In *Law and Literature. In-Between : Aktuelle inter- und transdisziplinäre Zugänge. Contemporary Inter- and Transdisciplinary Approaches.* Ed. Christian Hiebaum, Susanne Knaller, Doris Pichler. Bielefeld : transcript.

24. Paul R. R., & Erin J. S. (2020). Life Tasks and Psychological Muscle. *The Journal of Individual Psychology University of Texas Press, 76(4),* 308–327. URL: <https://doi.org/10.1353/jip.2020.0032>

25. Polkinghorne D. E. (1989) Narrative Knowing and the Human Sciences. *American Journal of Sociology, Vol. 95, 1.* 258–260.

26. Sarbin T. R. (1986) The narrative as a root metaphor for psychology. In *Narrative psychology : the storied nature of human conduct.* T. R. Sarbin (Ed.). (pp. 3–21). New York : Praeger.

27. Schiffrin, D. (1994) *Approaches to discourse*. Cambridge, MA & Oxford: Blackwell, 1994. 470.

28. Shotter, J. (1997) *The Social Construction of our Inner Selves*. *Journal of Constructivist Psychology*, 10, 7–24.

29. Winterton, J., & Delamare, F. (2005) *Typology of knowledge, skills and competences: clarification of the concept and prototype*. Research report elaborated on behalf of Cedefop / Thessaloniki Final draft (CEDEFOP Project No RP/B/BS/Credit Transfer/005/04). Thessaloniki, 2005. 131.

30. White, H. (1973) *Metahistory : the Historical Imagination in the Nineteenth-Century Europe*. Baltimore, London : Johns Hopkins University Press. 448 .

31. Wrosch, C. (2010) Self-regulation of unattainable goals and pathways to quality of life. In *Oxford handbook of stress, health, and coping*. S. Folkman (Ed.) (pp.319–333). New York: Oxford University Press. DOI:10.1093/oxfordhb/9780195375343.013.0016

Актуальні проблеми психології. Т.2. 2023. Вип. 14.

Actual problems of psychology: coll. science. G.S. Kostyuk Institute of Psychology, National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Volume II., Issue 14, 2023.

ISSN 2072-4772